

Stres na poslu i radne okolnosti medicinskih sestara/ tehničara u primarnoj i sekundarnoj zdravstvenoj zaštiti

Srđan Živanović, Veselinka Šupić, Natalija Hadživuković, Vojo Kulić

Medicinski fakultet Foča

Corenspondence:

srđanzivanovic1993@gmail.com

Received: July 22, 2017

Accepted: September 15, 2017

APSTRAKT

Sestrinstvo je po svojoj prirodi zanimanje uz koje se veže visok nivo stresa. Kao struka smatra se jednim od težih poslova koji od medicinskih sestara i tehničara zahtijeva tjelesni, umni i emocionalni angažman.

Cilj rada je utvrđivanje nivoa stresa i radne okolnosti medicinskih sestara u primarnoj i sekundarnoj zdravstvenoj zaštiti.

Istraživanje je sprovedeno u Opštoj bolnici u Trebinju (sekundarna zdravstvena zaštita) i Domu zdravlja u Foči (primarna zdravstvena zaštita). Studija je obuhvatila 90 medicinskih sestara-tehničara.. Istraživanje je trajalo u periodu od 10.02. 2017. do 28.02.2017. godine. Podaci su prikupljeni anonimnim anketnim upitnikom za identifikaciju stresa na poslu koji je adaptiran prema zaštiti zdravlja radnika od strane SZO.

U Domu Zdravlja u Foči (primarna zdravstvena zaštita) ispitano je 47,8% ispitanika, a ostatak čine ispitanici koji su zaposleni u opštoj Bolnici u Trebinju (sekundarna zdravstvena zaštita) (52,2%). Od ukupnog broja ispitanih medicinskih sestara/tehničara 61,1% smatra da ima dovoljno vremena da adekvatno obavlja svoj posao. Više od polovine ispitanika (51,1%) smatra da je rad u njihovoj ustanovi stresan. Dvadeset posto medicinskih sestara/tehničara je izloženo nepovoljnim fizičkim uslovima na poslu. Visoko statistički značajno je veći broj medicinskih sestara / tehničara iz primarne zdravstvene zaštite koji smatra da ima dobre izgleda za razvijanje karijere u odnosu na medicinske sestre/tehničare iz sekundarne zdravstvene zaštite ($\chi^2=15,563$; $p=0,001$). Najveći procenat medicinskih sestara/ tehničara 65,6% smatra da njihovi prihodi nisu dovoljni za zadovoljavanje vlastitih potreba i potreba njihove porodice.

Analizom dobijenih rezultata možemo zaključiti da je stres medicinskih sestara/tehničara u oba nivoa zdravstvene zaštite je podjednako pristuan kao i da se medicinske sestre u sekundarnoj zdravstvenoj zaštiti susreću sa težim radnim okolnostima, uz sve to finansijska naknada za posao medicinske sestre / tehničara nije dovoljna za zadovoljavanje vlastitih potreba i potreba njihovih porodica.

STRUČNI RAD
PROFESSIONAL PAPER

KLJUČNE REČI

Radne okolnosti, zdravstvena zaštita, sestrinstvo, stres.

UVOD

Sestrinstvo je po svojoj prirodi zanimanje uz koje se veže visok nivo stresa. Kao struka smatra se jednim od težih poslova koji od medicinskih sestara i tehničara zahtijeva tjelesni, umni i emocionalni angažman. Riječ je o vrlo zahtjevnom poslu koji uključuje neprekidno suočavanje s ljudskim potrebama, problemima i patnjom, stalnu interakciju sa pacijentima, njihovom porodicom, različita organizacijska opterećenja i obilježja posla kao što su: sadržaj posla, obim posla i tempo rada, radno vrijeme, kontekst posla, uloga u bolnici, međuljudski odnosi, organizacijska kultura, ravnoteža posla i privatnog života.¹

Posao medicinskih sestara je vrlo složen i sveobuhvatan unutar zdravstvenog sistema i kao takav suočen je sa različitim rizicima i s njima povezanim posljedicama na

zdravlje. Na globalnom nivou medicinske sestre čine najveći dio zdravstvenih radnika sa najviše učešća u pružanju pomoći pacijentima.² Nizak nivo odlučivanja i visoki zahtjevi, karakteristični za sestričku profesiju, mogu biti povezani sa povećanim rizikom za pojavu koronarne bolesti i mentalnih poremećaja. U zemljama u tranziciji je povećan broj medicinskih sestara koje napuštaju svoje radno mjesto.

Stres na radu je specifična vrsta stresa čiji je izvor u radnoj sredini. Sedamdesetih godina 20. vijeka stres na radu postaje predmet proučavanja ljekara i psihologa.³ Zdravstveni radnici kao činioce koji uzrokuju nastanak stresa navode nezadovoljavajuće lične dohotke, nedovoljan broj radnika, neadekvatna materijalna sredstva za rad, neadekvatan radni prostor, suočavanje s neizlječivim

bolesnicima, administrativne poslove, noćni rad i preoprećenost aktivnim radnim satima.⁴

Jedan od najčešćih uzroka stresa na radnom mjestu predstavljaju međuljudski odnosi. U novije vrijeme konflikti radnih uloga i međuljudski konflikti, kao izvori stresa privlače pažnju mnogih istraživača. Postoje različiti oblici uznemiravanja na radnom mjestu: zlostavljanje vezano za radne zadatke, socijalna izolacija, napadi vezani na privatni život, verbalne prijetnje i uvrede pred drugima, fizičko zlostavljanje i slično.⁵

Reakcije na stres mogu biti psihološke, fiziološke i promjene u ponašanju. Psihološke reakcije na stres mogu biti: porast anksioznosti, problemi koncentracije, negativne emocije, gubitak pažnje, depresija, umor, sindrom sagorijevanja (eng. burnout syndrome) ili porast samoubistava.³

Glavni cilj rada je bio utvrditi nivo stresa i radne okolnosti medicinskih sestara u primarnoj i sekundarnoj zdravstvenoj zaštiti. Uz to dodatno utvrditi razlike u radnim okolnostima između medicinskih sestara/tehničara u primarnoj zdravstvenoj zaštiti i medicinskih sestara/tehničara u sekundarnoj zdravstvenoj zaštiti i utvrditi uticaj posla na ulogu u porodici i zadovoljstvo materijalnom naknadom za posao koji medicinske sestre/tehničari obavljaju

METODOLOGIJA

Ispitivanje je dizajnirano kao studija presjeka. Istraživanje je sprovedeno u Opštoj bolnici u Trebinju (sekundarna zdravstvena zaštita) i Domu zdravlja u Foči (primarna zdravstvena zaštita). Studija je obuhvatila 90 medicinskih sestara/tehničara, različitog nivoa obrazovanja, radnog iskustva i starosti od 20 do 60 godina. Istraživanje je trajalo u periodu od 10.02 2017. do 28.02 2017. godine. Pristanak na anketiranje je bio dobrovoljan.

Podaci su prikupljeni anonimnim anketnim upitnikom za identifikaciju stresa na poslu koji je adaptiran prema zaštiti zdravlja radnika od strane SZO (*Protecting Workers' Health - Series No. 6. World Health Organization 2007*). Šest pitanja se odnosilo na sociodemografske karakteristike ispitanika. Ostala pitanja su se odnosila na zahtjeve posla i radne uslove, participaciju i kontrolu, intrapersonalne odnose, razvijanje karijere i sigurnost posla, radne sate, ulogu u organizaciji i informisanost, prihode i odnos posao-porodica.

Podaci su obrađeni uz pomoć programskog sistema SPSS (verzija 20). Od statističkih testova korišten je χ^2 test. Podaci su prikazani tabelarno i pomoću grafikona. Kao nivo statističke značajnosti razlika, uzeta je uobičajena vrijednost $p < 0,05$.

REZULTATI

Studijom je obuhvaćeno ukupno 90 medicinskih sestara/tehničara, pri čemu veći broj ispitanika pripada starosnoj grupi od 40 do 60 godina (56,7%), dok ostatak pripada starosnoj grupi do 20 do 39 godina (43,3%). Radni staž do 20 godina ima 47,8 % ispitanika, dok veću dužinu radnog staža (od 21-40 godina) ima 52,2% ispitanika. U Domu Zdravlja u Foči ispitanici su 47,8% ispitanika, a ostatak čine ispitanici koji su zaposleni u opštoj Bolnici u Trebinju (52,2). Među ispitanicima je bilo 18 (20%) muškaraca i 72 (80%) žene. U primarnoj zdravstvenoj zaštiti radi 47,8% medicinskih sestara/tehničara, dok preostalih 52,2% radi u sekundarnoj zdravstvenoj zaštiti.

Tabela 1. Podaci dobijeni anketom o starosti, radnom stažu i mjestu rada ispitanika.

Socio-demografske karakteristike ispitanika	Broj (%)
Starost	
Od 20 do 39 godina	39 (43,3)
Od 40 do 60 godina	51 (56,7)
Radni staž	
Od 0 do 20 godina radnog staža	43 (47,8)
Od 21 do 40 godina radnog staža	47 (52,2)
Naziv ustanove u kojoj ispitanici rade	
Dom Zdravlja Foča	43(47,8)
Opšta bolnica Trebinje	47(52,2)
Pol ispitanika	
Muški	18 (20)
Ženski	72(80)
Zanimanje	
Medicinska sestra/tehničar u primarnoj ZZ	43(47,8)
Medicinska sestra/tehničar u sekundarnoj ZZ	47(52,2)

Tabela 3 nam pokazuje da od ukupnog broja ispitanih medicinskih sestara/tehničara 61,1% smatra da ima dovoljno vremena da adekvatno obavlja svoj posao, 28,9% ponekad, dok preostalih 10 % smatra da nema dovoljno vremena da adekvatno obavlja svoj posao. Dvadeset posto medicinskih sestara/tehničara je izloženo nepovoljnim fizičkim uslovima na poslu, ponekad 47,8%, dok preostalih 32,2% nije nikad izloženo nepovoljnim fizičkim uslovima na poslu. Više od polovine ispitanika (51,1%) smatra da je rad u njihovoj ustanovi stresan, 43,3% svoj posao doživljava stresno ponekad, a najmanji procenat (5,6%) dijeli stav da posao u njihovoj ustanovi nije stresan. U odnosu na radno mjesto medicinskih sestara/tehničara nisu pronađene značajne statističke razlike ni u jednom od pomenutih pitanja.

Tabela 3. Zahtjevi posla, radni uslovi i stres na poslu

Pitanje	Mjesto rada ispitanika	Odgovori ispitanika Broj (%)			χ^2	P
		Da	Ponekad	Ne		
Da li imate dovoljno vremena da adekvatno obavljate svoj posao?	Primarna zdravstvena zaštita	31 (34,4)	9 (10)	3 (3,3)	4,183	0,124
	Sekundarna zdravstvena zaštita	24 (26,7)	17 (18,9)	6 (6,7)		
Da li ste izloženi nepovoljnim fizičkim uslovima na poslu ?	Primarna zdravstvena zaštita	7(7,8)	17 (18,9)	19 (21.1)	5,399	0,067
	Sekundarna zdravstvena zaštita	11(12,2)	26 (28,9)	10 (11,1)		
Da li smatrate da je rad u Vašoj ustanovi stresan?	Primarna zdravstvena zaštita	23(25,6)	16(17,8)	4 (4,4)	2,884	0,236
	Sekundarna zdravstvena zaštita	23 (25,6)	23 (25,6)	1 (1,1)		

Najveći procenat medicinskih sestara/tehničara (55,7%) smatra da ima dobre izgleda za razvijanje karijere, dok takav stav ne dijeli 44,3% medicinskih sestara/tehničara. Visoko statistički značajno je veći broj medicinskih sestara/tehničara iz primarne zdravstvene zaštite koji smatra da ima dobre izgleda za razvijanje karijere u odnosu na medicinske sestre/tehničare iz sekundarne zdravstvene zaštite ($\chi^2=15,563$; $p=0,001$). Kada je u pitanju sigurnost posla, jasno je uočljivo da daleko najveći broj medicinskih sestara/tehničara smatra da im je posao siguran (83,1%), dok suprotan stavi dijeli 16,9% medicinskih sestara/tehničara. Statistički je značajno veći procenat medicinskih sestara/tehničara iz sekundarne zdravstvene zaštite koji smatraju da im posao nije siguran u odnosu na medicinske sestre iz primarne zdravstvene zaštite ($\chi^2=5,352$; $p=0,021$).

Tabela 4. Razvijanje karijere i sigurnost posla

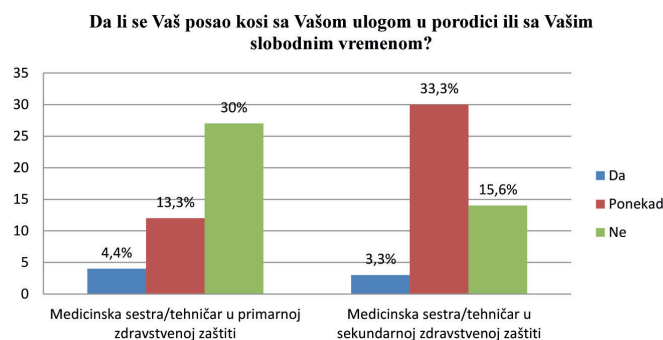
Pitanje	Mjesto rada ispitanika	Odgovori ispitanika Broj (%)		χ^2	P
		Da	Ne		
Da li imate dobre izgleda za razvijanje karijere?	Primarna zdravstvena zaštita	32 (36,4)	9 (10,2)	15,563	0,001
	Sekundarna zdravstvena zaštita	17 (19,3)	30 (34,1)		
Da li vam je posao siguran (u smislu trajanja ugovora o radu)?	Primarna zdravstvena zaštita	39 (43,8)	3 (3,4)	5,352	0,021
	Sekundarna zdravstvena zaštita	35 (39,3)	12 (13,5)		

Većini medicinskih sestara/tehničara (91,1%) su jasni radni zadaci koji se postavljaju pred njih od strane nadređenih, dok 8,9% ne dijeli ovaj stav. Statistički je značajno veći broj medicinskih sestara/tehničara iz sekundarne zdravstvene zaštite kojima nisu jasni zadaci koji se postavljaju pred njih u odnosu na medicinske sestre iz primarne zdravstvene zaštite ($\chi^2=8,033$; $p=0,005$). Dva deset posto medicinskih sestara/tehničara smatra da se od njih često traži da rade prekovremeno, dok 80% negira postojanje ovakvih tendencija. Statistički značajno veći broj medicinskih sestara/tehničara u sekundarnoj zdravstvenoj zaštiti radi prekovremeno u odnosu na medicinske sestre/tehničare iz primarne zdravstvene zaštite ($\chi^2=5,889$; $p=0,015$). Da primaju dovoljno informacija za obavljanje vlastitog posla smatra većina (82,2%) medicinskih sestara/tehničara, a 17,8 % ispitanih smatra da su te informacije nedovoljne. Statistički je značajno veći broj medicinskih sestara/tehničara u sekundarnoj zdravstvenoj zaštiti koje ne primaju dovoljno informacija kako bi mogli dobro da obavljaju svoj posao u odnosu na medicinske sestre/tehničare iz primarne zdravstvene zaštite ($\chi^2=6,572$; $p=0,010$). Najveći broj medicinskih sestara/tehničara (65,6%) prima povratne informacije o uspješnosti vlastitog rada, dok to nije slučaj sa 34,4% medicinskih sestara/tehničara. Između dvije grupe medicinskih sestara/tehničara uočena je značajna statistička razlika, naime, statistički je značajno veći broj medicinskih sestara/tehničara iz sekundarne zdravstvene zaštite koji ne primaju povratne informacije o uspješnosti vlastitog rada u odnosu na medicinske sestre/tehničare iz primarne zdravstvene zaštite ($\chi^2=4,565$; $p=0,033$).

Tabela 5. Uloga u organizaciji i informisanost

Pitanje	Mjesto rada ispitanika	Odgovori ispitanika Broj (%)		χ^2	p
		Da	Ne		
Da li su vam jasni vaši radni zadaci?	Primarna zdravstvena zaštita	43 (47,8)	0 (0)	8,033	0,005
	Sekundarna zdravstvena zaštita	39 (43,3)	8 (8,9)		
Da li se od vas često traži da radite prekovremeno?	Primarna zdravstvena zaštita	4 (4,4)	39 (43,4)	5,889	0,015
	Sekundarna zdravstvena zaštita	14 (15,6)	33 (36,7)		
Da li primete dovoljno informacija da biste mogli dobro obavljati svoj posao?	Primarna zdravstvena zaštita	40 (44,4)	3 (3,3)	6,572	0,010
	Sekundarna zdravstvena zaštita	34 (37,8)	13 (14,4)		
Da li primete povratne informacije o uspješnosti vašeg rada?	Primarna zdravstvena zaštita	33 (36,7)	10 (11,1)	4,565	0,033
	Sekundarna zdravstvena zaštita	26 (28,9)	31 (34,4)		

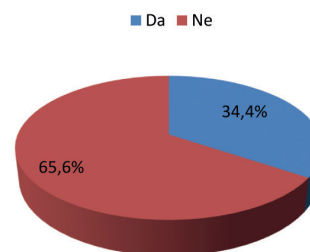
Od ukupnog broja medicinskih sestara/tehničara, 7,8 % smatra da se njihov posao kosi sa njihovom ulogom u porodici ili sa slobodnim vremenom, 46,7% smatra da se to dešava ponekad, dok 45,6% negira uticaj posla na ulogu u porodici ili njihovo slobodno vrijeme. Visoko statistički značajno veći broj medicinskih sestara/tehničara iz primarne zdravstvene zaštite smatra da se njihov posao ne kosi sa ulogom u porodici ili slobodnim vremenom u odnosu na medicinske sestre iz sekundarne zdravstvene zaštite ($\chi^2=11,825$; $p=0,003$). (Grafikon 1)

Grafikon 1. Posao - porodica

Najveći procenat medicinskih sestara/tehničara 65,6% smatra da njihovi prihodi nisu dovoljni za zadovoljavanje vlastitih potreba i potreba njihove porodice, dok suprotan stav dijeli 34,4% medicinskih sestara i tehničara (Grafikon 2).

Da li su Vaši prihodi dovoljni za zadovoljavanje Vaših potreba i potreba Vaše porodice?

Grafikon 2. Prihodi

DISKUSIJA

Medunarodno vijeće medicinskih sestara (International Council (I Nursing) jasno ukazuje na činjenicu kako sigurna radna okolina u zdravstvenom sektoru znatno doprinosi sigurnosti pacijenta i podstiče pozitivne rezultate njihovog liječenja, ICN je pokrenuo opštu kampanju za definisanje ozbiljnih nedostataka koji trenutno postoje u radnim okruženjima u zdravstvenim sistemima u svim regijama. Predsjednica ICN Hiroko Minami tim je povodom izjavila "Mi vjerujemo kako pacijenti i javnost imaju pravo na najkvalitetniju uslugu medicinskih sestara i ostalih zdravstvenih profesionalaca. To se može postići jedino na radnom mjestu koje omogućava i ima motivisanu, dobro pripremljenu radnu snagu".⁶

Za razliku od istraživanja u Hrvatskoj⁷ gdje znatan broj medicinskih sestara/tehničara navodi preopterećenost poslom kao jedan od najčešćih stresnih faktora na poslu, u našem istraživanju većina medicinskih sestara/tehničara (61,1%) navodi da ima dovoljno vremena da adekvatno obavlja svoj posao. Ovakve razlike u odnosu na studiju u Hrvatskoj mogu biti uslovljene činjenicom da je naše istraživanje sprovedeno u dva nivoa zdravstvene zaštite u odnosu na istraživanje u Hrvatskoj koje

je sprovedeno samo u Kliničkoj bolnici Dubrava u Zagrebu.

Rezultati našeg istraživanja pokazuju da je stres, bez obzira na nivo zdravstvene zaštite u kojem medicinske sestre rade, podjednako prisutan. Naime svega 5,6% medicinskih sestara ne osjeća nikad stres na radnom mjestu. Ovakav rezultat istraživanja sličan je sa rezultatima istraživanja u Srbiji.⁶

Medicinske sestre i tehničari su zbog napornog rada i dugotrajnog boravka u bolničkoj sredini, izloženi brojnim štetnim uticajima: fizičkim, psihičkim i hemijskim supstancama, koji mogu da dovedu do profesionalnih oštećenja i smanjenja radne sposobnosti. Jedna od osnovnih mjera zaštite za sve zdravstvene radnike jeste obezbjeđenje i upotreba radnog odijela i obuće.⁸ U našem istraživanju 20% medicinskih sestara/tehničara je izloženo nepovoljnim fizičkim uslovima na poslu kao što su npr. loša higijena vazduha u radnom prostoru, buka, radijacija, hemijske supstance, oštri ili pokretni objekti, klizave površine, zadaci/pokreti koji se stalno ponavljaju, podizanje teških predmeta ili naporan posao.

Put kojim je išlo sestrinstvo vijekovima je vrlo trnovit. Moderno sestrinstvo zahtijeva edukaciju kao prioritet u profesionalnom životu medicinske sestre. Edukacija sestara se ne može svesti samo na usvajanje ljekarskih naredbi i smjernica. Uspješnost medicinske sestre ne zavisi samo o njenoj humanosti i sposobnosti savladavanja savremene tehnologije, nego i o trajnoj edukaciji u prvom redu kroz formalno obrazovanje. Moderno sestrinstvo favorizuje edukaciju kao prioritet u profesionalnom životu medicinskih sestara. Više i visoko obrazovanje medicinskih sestara je prioritet modernih država.⁹

Najveći procenat medicinskih sestara/tehničara (55,7%) smatra da ima dobre izgleda za razvijanje karijere. Međutim, analizom rezultata možemo uočiti da statistički značajno veći broj medicinskih sestara iz primarne zdravstvene zaštite ima bolje izgleda za razvijanje karijere u odnosu na medicinske sestre iz sekundarne zdravstvene zaštite. Ovakav rezultat možemo objasniti nedostatkom vremena za dodatnu edukaciju zbog preopterećenosti poslom medicinskih sestara/tehničara koje rade u sekundarnoj zdravstvenoj zaštiti.

U zdravstvenim djelatnostima u raznim zemljama svijeta opisuje se opšti nedostatak medicinskih sestara, što je vezano za niz organizacijskih i psiholoških problema.¹⁰ Na temelju sprovednog istraživanja možemo istaći da se radne okolnosti medicinskih sestara u primarnoj zdravstvenoj zaštiti i medicinskih sestara u sekundarnoj zdravstvenoj zaštiti višestruko razlikuju, a one se ogledaju u značajno ugodnijoj organizaciji i informisanosti na poslu, pa tako statistički značajno veći broj medicinskih sestara/tehničara koje su zaposlene u sekundarnoj zdrav-

stvenoj zaštiti se susreće sa nejasnoćom radnih zadataka koji se pred njih postavljaju, prekovremenim radom, nedostatkom informacija o svojoj ulozi u ustanovi, kao i nedostatku povratnih informacija o uspešnosti svojih radnih zadataka.

Često se preopterećenost poslom kosi sa uslogom medicinske sestre/tehničara u porodici, što je i dokazano ovim istraživanjem. Uloga u porodici i slobodno vrijeme može direktno zavisiti od radnih okolnosti na poslu, a u prilog ovakvoj tvrdnji stoje rezultati našeg istraživanja. Naime, medicinske sestre iz sekundarne zdravstvene zaštite u statistički znatno većem procentu navode da se njihov posao kosi sa ulogom u porodici i slobodnim vremenom u odnosu na medicinske sestre iz primarne zdravstvene zaštite.

U istraživanju u Hrvatskoj¹¹ većina medicinskih sestara/tehničara (84,7%) smatra da nisu primjereno plaćeni za posao koji obavljaju. Naš rezultat je sličan sa studijom u Hrvatskoj. Naime, 66,5% smatra da njihova primanja nisu dovoljna kako bi se zadovoljile vlastite potrebe kao i potrebe njihovih porodica.

Živimo i radimo u uzbuđljivom vremenu. Potrebe pacijenata, medicinskih sestara i ostalih članova zdravstvenog tima pred svaku sestru postavljaju zahtjeve koji su često usljed zakonskih i drugih ograničenja izvor sukoba u radnoj sredini. Kvalitet odnosa na radnom mjestu znatno utiče na razvoj pozitivnog radnog okruženja i na složene odnose među kolegama. Činjenica je da medicinske sestre provode više od 8 sati dnevno na poslu odnosno više od polovine budnog vremena u radnom okruženju. Stoga je potrebno učiniti radne uslove što primjerenije čovjeku, tj. sa što manje stresa.¹²

ZAKLJUČAK

1. Stres medicinskih sestara/tehničara u oba nivoa zdravstvene zaštite je podjednako prisutan.
2. Medicinske sestre u sekundarnoj zdravstvenoj zaštiti se susreću sa težim radnim okolnostima na radnom mjestu.
3. U sekundarnoj zdravstvenoj zaštiti posao medicinske sestre/tehničara se često kosi sa ulogom u porodici i slobodnim vremenom u odnosu na medicinske sestre iz primarne zdravstvene zaštite.
4. Finansijska naknada koju medicinske sestre u oba nivoa zdravstvene zaštite dobijaju nije dovoljna za zadovoljavanje vlastitih potreba i potreba njihovih porodica.

LITERATURA

1. Jaman Galeković M. Povezanost sindroma sagorijevanja medicinskih sestara s radnim mjestom i privatnim životom. Diplomski rad, Osijek: Sveučilišni diplomski studij Sestrinstva Medicinskog fakulteta u Osijeku; 2016.
2. Tomislav Š. Rizici u radu medicinske sestre. Diplomski rad. Stručni studij sestrinstva Visoke tehničke škole u Bjelovaru, 2016.
3. Knežević B, Golubić R, Milošević M, Matec L, Mustajbegović J. Zdravstveni djelatnici u bolnicama i stres na radu: istraživanje u Zagrebu. *Sigurnost* 2009; 51(2):85-92.
4. Novak V. Sindrom izgaranja medicinskih djelatnika u radu s umirućim pacijentima *Sestrinski glasnik*. 2014;19(3): 189-195.
5. Krajnović F, Šimić N, Franković S. Identifikacija, opis i analiza uzroka nekih negativnih ponašanja u radnom okruženju medicinskih sestara. *Medica Jadertina*. 2008; 37(3-4), 63-72..
6. Milutinović D, Grujić N, Jocić N. Identifikacija i analiza stresogenih faktora na radnom mjestu medicinskih sestara. *Medicinski Pregled*. 2009; 62 (1/2): 68 -73.
7. Ekić S, Primorac A, Vučić B. Profesionalni stres kod medicinskih sestara i tehničara. *Časopis za primijenjene zdravstvene znanosti*. 2016; 2(1):39-46.
8. Pavlović J. et al. Izloženost stresu medicinskih sestara i tehničara u Kliničkom centru Foča. *Biomedicinska istraživanja*.2013; 4(1):40-47.
9. Česir- Škoro I. Značaj cjeloživotne edukacije u sustrinskoj praksi. *Rauché*. 2016; (7);15-18.
10. Knežević B. Stres na radu i radna sposobnost zdravstvenih djelatnika u bolnicama. *Doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu*, 2010.
11. Šobak S. Stavovi medicinskih sestara o ulozi medicinske sestre u zdravstvenom timu. Sveučilišni diplomski studij Sestrinstva Medicinskog fakulteta u Zagrebu; 2016
12. Kopačević L, Protrkić R. Motivacija, kreativnost i sestrinstvo, *Hrvatski časopis za javno zdravstvo*, 2008;4(14):20-26

Stress at work and working conditions of nurses / technicians in primary and secondary health care

Srđan Živanović, Veselinka Šupić, Natalija Hadživuković, Vojo Kulić

ABSTRACT

Nursing by nature is a profession with high level of stress. As a profession it is considered to be one of more difficult jobs which requires physical, mental and emotional engagement of nurses and technicians.

Determine stress levels and working conditions of nurses in primary and secondary health care.

The research was conducted at the General Hospital in Trebinje (secondary health care) and the Medical Center of Foca (primary health care). The study included 90 nurses and technicians. The study lasted for a period from 10/02/2017 to 28/02/2017. The data were collected by anonymous questionnaire to identify stress at work which is adapted to protect workers' health by the WHO.

The health center in Foca (primary health care) tested 47.8% of respondents, and the rest are respondents who are employed at the General Hospital in Trebinje (secondary health care) (52.2%). Of the total number of nurses / technicians, 61.1% believe that there is enough time to adequately carry out their work. More than a half of the respondents (51.1%) believe that the work in their institution is stressful. Twenty percent of the medicine nurses / technicians is exposed to unfavourable physical conditions at work. Highly statistically significant is higher number of nurses / technicians from the primary health care who consider to have good prospects for career development in comparison to nurses / technicians from secondary health care ($\chi^2 = 15.563$, $p = 0.001$). The highest percentage of nurses / technicians, 65.6% believe that their incomes are not sufficient to meet their own needs and those of their families.

The results analysis showed that the stress of nurses / technicians at both levels of the health care is equally present, as well as that nurses in secondary health care encounter more difficult working conditions. Besides that financial compensation for the work of nurses / technicians is not enough to satisfy their own needs and those of their families

KEYWORDS

Working conditions, health care, nursing, stress